MARIA LESZ-DUK

Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie,
Wydział Filologiczno-Historyczny, Instytut Filologii Polskiej

Przyimki wtórne w dyskursie naukowym

Zadaniem tego artykułu jest wskazanie przyimków wtórnych występujących w dyskursie naukowym i określenie roli, jaką w nim pełnią. Materiał cytowany w tekście pochodzi z kilku prac naukowych z dziedziny ekonomii, prawa, medycyny i językoznawstwa oraz etnografii.

Przyimki wtórne obecne w dużej liczbie w tekstach naukowych posiadają przede wszystkim znaczenie abstrakcyjne. Powstają w wyniku prepozycjonalności słów autosemantycznych; proces ten obejmuje w szczególności słowa abstrakcyjne typu: *stosunek, względ, odniesienie, uwaga, dziedzina, zakres, wynik, następstwo* itp.

Z przebadanego materiału wynika, że najczęstsze w dyskursie naukowym są przyimki wtórne nieleksykalizowane typu: *w dziedzinie, w zakresie, z uwagi na, na podstawie, w związku z*. Rzadsze są przyimki wtórne, które uległy leksykalizacji typu: *według, podczas, w razie*.

Nieleksykalizowane (znaczące) przyimki wtórne pozwalają na wyrażenie wielu złożonych relacji semantycznych, w jakie obfituje dyskurs naukowy. Rola i funkcja takich przyimków jest ważna, bowiem mają, zdaniem Stanisława Gajdy [1982: 136–137], charakter bifunkcjonalny – są równocześnie przyimkami i spójnikami; są przyimkami, gdyż determinują formę przypadkową i zarazem spójnikami ze względu na swą funkcję, ponieważ wskazują na stosunki gramatyczne między jednostkami składniowymi.

We współczesnym dyskursie naukowym obserwuje się bogactwo wyrażen zawierających przyimki wtórne, które komunikują relację względu (odniesienia) oraz relację przyczyny. Jest to konsekwencją złożoności treści i charakteru abstrakcyjnego tych relacji. Jeśli chodzi o relację względu, to Stanisław Jodłowski [1976: 95] wyraża pogląd, że okolicznik względu oznacza aspekt, pod jakim się coś dzieje. Natomiast Anna Kałkowska [1978: 37–57] proponuje zastąpić pojęcie *relacji względu* bardziej precyzyjnym terminem *relacji odniesienia*, bowiem jest

to relacja dająca się wyeksplikować jako: «jeśli chodzi o..., co się tyczy czegoś...».

Wielu językoznawców twierdzi, że pojęcie przyczyny jest jedną z trudniejszych do wyjaśnienia relacji. Najbardziej rozpowszechniony jest pogląd, że okoliczniki i zdania przyczynowe wyrażają relację przyczynowo-skutkową. Barbara Klebanowska [1982: 10–15] traktuje przyczynę jako pojęcie pierwotne, którego nie należy definiować. Jej zdaniem relacja przyczynowa to relacja wyrażona w zdaniu, które człowiek mówiący po polsku uznaje za synonimiczne ze zdaniem zawierającym spójnik *dlatego*, że.

Większość przyimków wtórnych występujących w dyskursie naukowym jest niezleksykalizowana, niescalona graficznie, zdarzają się twory trzysegmentowe. Należy podkreślić, że kilka spośród rozpatrywanych przyimków podlega rekcji czasownika lub przymiotnika, co zdarza się rzadko, gdyż przyimki wtórne zajmują przeważnie pozycje nieimplikowane przez *verbum* czy *adiectivum*.

Szczególnie często w tekstach naukowych występuje wyrażenie przyimkowe **wobec + D** oznaczające «w stosunku do kogoś, czegoś, względem kogoś, czegoś». W formie dopełniacza pojawiają się najczęściej rzeczowniki osobowe, rzadziej inne – nieosobowe konkretne i abstrakcyjne.

Oto przykłady użycia: Berwiński [...] zajął *wobec* tegoż *ludu* stanowisko krańcowo odmienne (Dzieje 11); przy poszukiwaniu gwarancji lojalności i obiektywizmu *wobec źródła* istotna była opozycja (Pisark 212); wyłącza dyspozytywność tylko *wobec kar* należnych od zakładu (Łętow 151); istniały możliwości stopniowego przekształcania się [...] w struktury *wobec siebie* komplementarne (Klawe 96). Po niektórych przymiotnikach i czasownikach obserwujemy konotację dwóch synonimicznych wyrażen przyimkowych *wobec + D* i *względem + D*, np.: *nieufny wobec/względem kogo, czego*; *obojętny wobec/względem kogo, czego*; *ostrożny wobec/względem kogo, czego*; *posłuszny wobec/względem kogo, czego*; *postępować wobec/względem kogo, czego*; *zawinić wobec/względem kogo, czego*; *zdystansować się wobec/względem kogo, czego*.

Wyrażenie *wobec + D* jest obecnie wycofywane na rzecz ekspansywnego *w stosunku do + D*.

Wielokrotnie rzadziej niż *wobec + D* występuje w tekstach naukowych wyrażenie **względem + D** oznaczające «w stosunku do kogoś, czegoś». Przyimek wtórny *względem* wiąże się przede wszystkim z rzeczownikami konkretnymi osobowymi i nieosobowymi, rzadko abstrakcyjnymi.

Oto przykłady: w przepisach chodzi o zaniechanie obowiązku dłużnika *względem wykonawcy* (Łętow 151); nieelastyczność popytu *względem ceny* jest przyczyną różnicowania cen dóbr inwestycyjnych (Klawe 162); Antrazwiązki [...] wykazują synergiczne *względem siebie* działanie (Zioło 286); będą występować dłuższe okresy spadku siły nabywczej artykułów surowcowo-rolniczych *względem wyrobów przemysłowych* (Klawe 179).

W funkcji przyminkowej leksykalizuje się wyrażenie **w obliczu + D**, oznaczające «wobec czego, co się tyczy czego». W formie dopełniacza występują wyłącznie rzeczowniki abstrakcyjne, w związku z czym ma to wyrażenie węższy zakres użycia niż *wobec + D* czy *względem + D*.

Oto przykłady: *w obliczu niewypłacalności* władze takiego kraju są zmuszone do negocjacji (Klawe 198); Inaczej jednak wygląda to *w obliczu* skorelowanych *zestawień* zaimkowych (Pisark 165).

Wyrażenie przyminkowe **w stosunku + D** charakteryzuje się wysoką frekwencją w tekstach naukowych, wypierając *wobec + D* i *względem + D*. Występuje w tym samym otoczeniu składniowym, co *wobec + D* i oznacza «w odniesieniu do kogoś, czegoś, wobec kogoś, czegoś». W formie dopełniacza używane są rzeczowniki bez ograniczeń – osobowe i nieosobowe, konkretne i abstrakcyjne.

Oto kilka przykładów: poczęły narastać zastrzeżenia *w stosunku do* ogólnie lansowanej *tezy* (Dzieje 15); popyt jest niedostateczny *w stosunku do* możliwości wytwórczych (Klawe 122); *W stosunku do* struktur historycznych nie można jednak wychodzić od współczesnego wycucia językowego (Pisark 51); Szczególnie dużą aktywność obserwuje się *w stosunku do* *prątków* gruzlicy (Zioło 286).

Czterokrotnie rzadziej w naszym materiale pojawia się wyrażenie przyminkowe **w odniesieniu do + D**, oznaczające «wobec kogoś, czegoś, w stosunku do kogoś, czegoś», jest więc synonimiczne do powyższego. W formie dopełniacza używane są rzeczowniki bez ograniczeń.

Oto przykłady: O istnieniu jednolitych cen światowych można więc mówić tylko *w odniesieniu do* towarów wystandaryzowanych (Klawe 163); uczniowie [...] rozwijali założenia mistrza *w odniesieniu do* folkloru (Dzieje 256); Postępowanie lekarskie *w odniesieniu do* ludzi starzejących się jest postępowaniem zapobiegawczym (Zioło 580); *W odniesieniu do* towarów kwalifikowanych będzie to cena odpowiadająca danej klasie (Łętow 40).

Rzadziej pojawia się w analizowanych tekstach wyrażenie **odnośnie do + D**. W formie dopełniacza występują najczęściej rzeczowniki nieosobowe i abstrakcyjne.

Oto przykłady: Zestawianie źródeł *odnośnie do* narodów barbarzyńskich, przyniosło szereg poglądów fałszywych (Dzieje 198); Uwzględniono w nim najnowsze dane [...] *odnośnie do* właściwości i składu chemicznego roślin (Zioło 5).

Wyrażenie przyminkowe **co do + D** występuje w tekstach naukowych często i ma szeroki zakres użycia, bowiem łączy się z rzeczownikami nieosobowymi konkretnymi i abstrakcyjnymi, a także z rzeczownikami osobowymi. W połączeniu z rzeczownikami nieosobowymi ma treść «w sprawie czegoś, pod względem czegoś».

Przykłady: Przepis instruuje sprzedawcę *co do* sposobu obliczania terminu (Łętow 82); powstała różnica *co do* koncepcji wydawnictwa (Dzieje 161); nie przyjmują żadnych reklamacji *co do* towarów sprzedanych po obniżonej cenie

(Łętow 63); brak jest zgodności *co do etiopatogenezy* schorzenia (Zioło 750); Jest to *co do formy* konotowanie bezokolicznika (Pisark 31). Jeśli w dopełniaczu występuje rzeczownik osobowy, to omawiane wyrażenie znaczy «co się tyczy kogoś».

Przykład: *Co do Kopernickiego* stwierdzić należy, że ma niewątpliwe zasługi (Dzieje 147).

Niektóre czasowniki w języku polskim implikują oprócz wyrażenia **co do** + **D** także inne wyrażenia zawierające przyimki wtórne. Należą do nich: *doga-dać się co do czego//w sprawie czego//na temat czego*; *porozumieć się co do czego//w sprawie czego//na temat czego*; *rozmówić się co do czego//w sprawie czego//na temat czego*; *różnić się co do czego//pod względem czego*.

Relację względu/odniesienia/ «co do czego, w sprawie czego» komunikuje również wyrażenie przyimkowe **wokół** + **D**. W formie dopełniacza występują rzeczowniki bez ograniczeń.

Oto przykłady ekspansywnych obecnie konstrukcji: Dyskusje *wokół* tzw. *paradoksu* Leontiefa [...] stały się impulsem do pojawienia się nowych teorii (Klawe 74); Drogi te przecinały się tworząc wyraźne punkty węzłowe *wokół* nauk Kościoła (Dzieje 18); spory rozgorzały *wokół* tezy o sposobach i drogach wędrówek wątków (Dzieje 255); ceny towarów oscylują *wokół* ich wartości (Klawe 154).

Dużą frekwencję wykazuje wyrażenie przyimkowe **pod względem** + **D**, mające sens «w danym zakresie, w danej dziedzinie, co do czegoś». W formie dopełniacza występują wyłącznie rzeczowniki abstrakcyjne.

Oto przykłady: największe znaczenie *pod względem wartości* mają międzynarodowe obroty maszynami (Klawe 216); Cukrzycę uważa się za drugi *pod względem ważności* czynnik ryzyka (Zioło 484); zmiany fonologiczne różnią się od syntaktycznych także *pod względem typu i pochodzenia* (Pisark 7); Zawierają rękopisy teksty najrozmaitsze *pod względem postaci* artystycznej (Dzieje 95).

Wyrażenie przyimkowe **na temat** + **D** charakteryzuje się wysoką frekwencją w tekstach i występuje najczęściej po czasownikach oraz rzeczownikach odczasownikowych oznaczających mówienie, myślenie, pisanie i rozważanie. W formie dopełniacza spotykane są prawie wyłącznie rzeczowniki nieosobowe, rzadziej inne, np.: *rozmawiać na temat Anny*.

Oto przykłady: historyk krakowski [...] wypowiada się *na temat stosunku* etnografii do historii (Dzieje 150); złożoność integracji gospodarczej nie sprzyja zgodności poglądów *na temat* jej istoty (Klawe 86); Kolejną wypowiedzią *na temat studiów* podanioznawczych był artykuł Karłowicza (Dzieje 234); przez dziesięć lat nadsyłała [...] artykuły *na temat strojów* ludowych (Dzieje 324).

Według *Słownika poprawnej polszczyzny* [SPP s. v. temat] wymienione wyrażenie jest nadużywane w języku polskim. Lepiej posługiwać się w tym wypadku wyrażeniem zawierającym przyimek właściwy *o* + Msc.

W tekstach naukowych ekspansywne jest również wyrażenie przyimkowe **w sprawie** + **D**.

Oto kilka przykładów: w *sprawie systematyki* bajek wystąpił Karłowicz na Zjeździe Historyków (Dzieje 361); ważną inicjatywą Komisji było podjęcie uchwały w *sprawie mapy* etnograficznej Galicji (Dzieje 156).

Wyrażenia **na temat + D** i **w sprawie + D** alternują z wyrażeniem przyimkowym *o* + Msc., zalecanym przez wydawnictwa poprawnościowe i coraz częściej je wypierają.

Oto przykłady wariantywnych konstrukcji: *dyskutować o literaturze//na temat literatury//w sprawie literatury*; *mówić o sztuce//na temat sztuki//w sprawie sztuki*; *pertraktować o rozwodzie//w sprawie rozwodu*; *pogawędzić o dziecku//na temat dziecka//w sprawie dziecka*; *porozmawiać o wojsku//w sprawie wojska//na temat wojska*; *rozmawiać o integracji//na temat integracji//w sprawie integracji*; *wypowiadać się o wyborach//na temat wyborów//w sprawie wyborów*; *wyroknąć o czyimś losie//w sprawie czyjegoś losu//na temat czyjegoś losu*.

Również nadużywane w polszczyźnie jest wyrażenie przyimkowe **w zakresie + D**. W formie dopełniacza pojawiają się rzeczowniki nieosobowe, głównie abstrakcyjne.

Oto przykłady: zmiany w *zakresie* związku czasownika z dopełnieniem tworzą [...] podstawę ilościową materiału (Pisark 93); kraje te nie dokonały żadnych posunięć w *zakresie* praktyki ekonomicznej (Klawe 91); Kolberg kilkakrotnie formułuje swoje poglądy [...] w *zakresie* etnografii (Dzieje 148).

Węższy zasięg występowania posiada wyrażenie przyimkowe **w dziedzinie + D**, bowiem w formie dopełniacza występują najczęściej rzeczowniki określające rozmaite dziedziny nauki, techniki, sztuki oraz terminy naukowe.

Oto kilka przykładów: osiągnięcia Karłowicza w *dziedzinie* folklorystyki robią wrażenie (Dzieje 263); kraje te [...] nie są samowystarczalne w *dziedzinie* postępu technicznego (Klawe 212); ziołolecznictwo [...] opiera się na dotychczasowych osiągnięciach w *dziedzinie* glikozydów nasercowych (Ziolo 18).

Wyrażenie **w obrębie + D** występuje w tekstach stosunkowo rzadko.

Oto przykład: Takie zagadnienia nie leżały w *obrębie* jego zainteresowań badawczych (Dzieje 169).

Warto zasygnalizować, że czasowniki *doktoryzować się*, *habilitować się* oprócz wyrażenia przyimkowego *z* + D konotują fakultatywnie wyrażenie w *dziedzinie* + D, np.: *doktoryzować się z humanistyki//w dziedzinie humanistyki*; *habilitować się z chemii//w dziedzinie chemii*.

Pokrewne powyższym konstrukcjom jest wyrażenie **z zakresu + D**. W formie dopełniacza występują rzeczowniki nieosobowe, głównie abstrakcyjne.

Oto przykłady: pewne posunięcia z *zakresu* polityki ekonomicznej [...] bywają utożsamiane z procesem integracji gospodarczej (Klawe 92); Nazwisko Czorona [...] spotykamy jeszcze w innym przyczynku z *zakresu* cyganoznawstwa; (Dzieje 178); interpunkcja [...] rozstrzyga część problemów z *zakresu* analizy wypowiedzeń (Pisark 9).

W wyrażeniu **z dziedziny + D** pojawiają się prawie wyłącznie rzeczowniki określające różnorodne dziedziny nauki, techniki, sztuki.

Oto przykład: prace *z dziedziny językoznawstwa* pochłonęły go całkowicie (Dzieje 232).

Rzadsze w funkcji określania okoliczności względu są wyrażenia **na polu + D**, **na gruncie + D**, **na obszarze + D**, zawierające przyimki wtórne. Szerzą się jednak w tekstach współczesnej polszczyzny i specjalizują się głównie w nazywaniu dziedzin i dyscyplin nauki, techniki i sztuki. *Słownik poprawnej polszczyzny* notuje tylko wyrażenie *na polu + D* w znaczeniu «w dziedzinie, w zakresie czego», np.: *Osiągnięcia na polu sztuki* [SPP s. v. pole].

Oto przykłady ekspansywnych wyrażen przyimkowych: Krzywicki [...] pozostawił trwały ślad *na gruncie* naszej *folklorystyki* (Dzieje 335); tylko *na gruncie* szerokiej *dokumentacji* będzie można przejść do nauki etnografii (Dzieje 143); Seweryn Udziela [...] działał *na polu* *ludoznawstwa* ponad pół wieku (Dzieje 189); zjawisko konkurencji między dopełniaczem i biernikiem [...] trwa nadal, choćby *na obszarze* *zdań* zaprzeczonych (Pisark 96).

Wyrażenia przyimkowe **na mocy + D**, **z mocy + D** mają znaczenie «zgodnie z czym, na podstawie czegoś». W formie dopełniacza występują przede wszystkim nazwy aktów prawnych, uchwał, zarządzeń, instrukcji i poleceń. Liczne są w języku prawniczym, stąd przenikają do polszczyzny ogólnej.

Oto ich przykłady: Kupujący może [...] *na mocy przepisów* kodeksu cywilnego [...] zażądać obniżenia ceny towaru (Łętow 71); Działają zatem wobec stron *z mocy prawa* (Łętow 120); *Z mocy przepisów* zarządzenia [...] gwarancja dla określonych rodzajów towarów uzyskała charakter obligatoryjny (Łętow 88).

Częste w stylu naukowym jest wyrażenie przyimkowe **w myśl + D** o znaczeniu «zgodnie z czym, na podstawie czego». W formie dopełniacza występują rzeczowniki abstrakcyjne.

Oto przykłady: *W myśl* *teorii* luki technologicznej [...] kraj znajduje się w pozycji monopolisty (Klawe 78); *W myśl* przedstawionego *programu* Sekcja miała dawać inicjatywę (Dzieje 144); *W myśl* *nowych zasad* podstawą ustalania cen [...] są nadal średnie ceny (Klawe 186).

Relację względu/odniesienia komunikują także wyrażenia przyimkowe **według + D** i **wedle + D** o treści «odpowiednio, stosownie do czegoś, zgodnie z czymś». W formie dopełniacza w tym znaczeniu występują rzeczowniki nieosobowe, głównie abstrakcyjne. Wyrażenie *wedle + D* jest trzykrotnie rzadsze w tekstach niż *według + D*.

Oto kilka przykładów: zioła stosuje się *według* załączonego *przepisu* (Zioło 494); Kupujący [...] może *według* swego *wyboru* w reklamacji zażądać obniżenia ceny towaru (Łętow 71); informacje starał się uszeregować *wedle* *zaleceń* podręcznika (Dzieje 358); żąda zapisu gwarowego *wedle* *wskazówek* S. Szobera (Dzieje 275).

Jeśli po przyimkach *według* i *wedle* zostanie użyty rzeczownik osobowy, to rozpatrywane wyrażenia mają inną treść, a mianowicie «czymś zdaniem».

Przykłady: *Według Devisa* zmiany miażdżycowe ma 70 proc. mężczyzn (Zioło 583); W słowiańskim świecie mitologicznym przeważały, *wedle Grajnera*, istoty dobre (Dzieje 125).

Wyrażenie przyimkowe **zgodnie z** + **N** ma treść «odpowiednio do czegoś, według czegoś». W formie narzędnika występują wyłącznie rzeczowniki abstrakcyjne.

Oto przykłady: *Zgodnie z tą teorią* nowe produkty przemysłowe przechodzą trzy kolejne fazy (Kławe 76); Usługa powinna być wykonana [...] *zgodnie z treścią umowy* (Łętow 138); Zostały one usystematyzowane *zgodnie z zasadami klasyfikacji* (Dzieje 47); Surowce roślinne [...] są przesiane przez odpowiednie sita *zgodnie z obowiązującymi przepisami* (Zioło 41).

Wyrażenie przyimkowe **na podstawie** + **D** charakteryzuje się wysoką frekwencją w tekstach naukowych. Ma znaczenie «opierając się o coś, zgodnie z czymś». W formie dopełniacza występują rzeczowniki nieżywotne, głównie abstrakcyjne.

Oto parę przykładów: integracja gospodarcza dokonuje się *na podstawie koordynacji planów gospodarczych* (Kławe 97); przewidywał sporządzenie mapy *na podstawie danych urzędowych* (Dzieje 156); Wolno to stwierdzić [...] *na podstawie dwóch faktów* (Pisark 191); wymiany gwarancyjnej wolno żądać *na podstawie przepisów* o gwarancji obligatoryjnej (Łętow 112).

Wyrażenie przyimkowe **na zasadzie** + **D** jest synonimiczne do powyższego, ale zdecydowanie rzadsze we współczesnej polszczyźnie. Można je w wielu wypadkach zastąpić przez wyrażenie *na podstawie* + **D**. W formie dopełniacza występują rzeczowniki nieżywotne, głównie abstrakcyjne.

Oto kilka przykładów: Jest to apel o zaszeregowanie tej nazwy [...] *na zasadzie konwencji języka naturalnego* (Pisark 131); *Na zasadzie umowy* między konsumentami a sprzedawcami można dochodzić swoich praw gwarancyjnych (Łętow 58).

Dużą frekwencję wykazuje wyrażenie przyimkowe **w przypadku** + **D**, które komunikuje relację względu «co się tyczy kogoś, czegoś, jeśli chodzi o kogoś, o coś». W formie dopełniacza występują wówczas rzeczowniki bez ograniczeń.

Oto przykłady: Zapewne *w przypadku dramatu* nie działały te hamulce generalnych założeń (Dzieje 353); *W przypadku raka* wargi konieczne jest rzucenie palenia tytoniu (Zioło 648); ceny [...] mają różny charakter *w przypadku* poszczególnych kategorii towarów (Kławe 170).

Rzadziej spotyka się w tekstach wyrażenie przyimkowe **w wypadku** + **D**, które jest synonimiczne do powyższego.

Przykłady: novum [...] jest niewątpliwie krokiem naprzód *w wypadku bajek* (Dzieje 44); *W wypadku* tej uchwały chodzi o sprzedaż detaliczną (Łętow 13); *W wypadku* takich orzeczeń [...] chodzi wręcz o kontakt przestrzenny (Pisark 105).

Nieleksykalizowane wyrażenie przyimkowe, graficznie złożone z **punktu widzenia** + **D** ma treść «pod względem czegoś, z jakiegoś stanowiska». W formie dopełniacza występują rzeczowniki nieżywotne.

Oto przykłady: Jednak z *punktu widzenia* *normy* współczesnej dość wyraziście wyodrębniają się [...] przykłady (Pisark 163); Skutki przepływu kapitału należy rozpatrywać z *punktu widzenia* jego *wpływu* na dynamikę rozwoju gospodarczego (Klawe 195); umowy dotyczące cen muszą być oceniane szczególnie skrupulatnie z *punktu widzenia* *zasad* współżycia społecznego (Łętow 42).

Wyrażenie przyimkowe **pod adresem** + **D** jest obecnie ekspansywne w dyskursie naukowym i ma znaczenie «odnośnie do kogoś, czegoś, w stosunku do kogoś». W formie dopełniacza występują głównie rzeczowniki osobowe, sporadycznie inne.

Oto przykłady: można sformułować dowolne nakazy *pod adresem* wszystkich *obywateli* (Łętow 51); kwestionował zarzut *pod adresem* *Kolberga*, że był jedynie „zbieraczem” (Dzieje 180).

Warto zwrócić uwagę na synonimiczność (wariantywność fakultatywną) konstrukcji rodzaju: *robić uwagi pod adresem obywateli//w stosunku do obywateli, w odniesieniu do obywateli//odnośnie do obywateli*. Świadczy to o potrzebie nazywania skomplikowanych i zróżnicowanych relacji względu (odniesienia).

W dyskursie naukowym występuje również wiele nieleksykalizowanych konstrukcji przyimkowych nazywających przyczynę.

Wyrażenie przyimkowe z **racji** + **D**, oznaczające przyczynę łączy się zarówno z rzeczownikami abstrakcyjnymi, jak i konkretnymi; wyjątek stanowią jedynie rzeczowniki żywotne.

Oto przykłady: mechanizmy w przeszłości zapewniały maksymalizację korzyści z *racji uczestniczenia* w międzynarodowym podziale pracy (Klawe 52); obowiązek zawarcia umowy [...] ciążyłby na obywatelu z *racji zadań* statutowych (Łętow 127); z *życiem* artystycznym Warszawy miał kontakt z *racji zainteresowań* rodziny (Dzieje 26).

Wyrażenie przyimkowe z **tytułu** + **D** zawiera w swym składzie rzeczowniki nieżywotne, głównie abstrakcyjne. Ma charakter oficjalny.

Oto przykłady: odpowiedzialność z *tytułu rękojmi* może być w umowie rozszerzona (Łętow 161); Bank mógł sporo stracić z *tytułu* udzielonych *kredytów* (Łętow 38); Niedostatek wpływów z *tytułu eksportu* jest barierą wzrostu importu (Klawe 130).

Wyrażenie przyimkowe **wskutek** + **D** posiada odcień znaczeniowy rezultatywny. W formie dopełniacza używane są rzeczowniki abstrakcyjne, przeważnie są to nazwy czynności. Nie mogą się tutaj pojawić rzeczowniki żywotne.

Przykłady: czynności wątroby zostały w znacznym stopniu upośledzone *wskutek zatrucia* parami dwusiarczku węgla (Zioło 126); zmniejszenie wartości towaru powstało *wskutek* naturalnego [...] *zużycia* (Łętow 60); Rozmiary wpływów eksportowych mogą zmieniać się *wskutek zmian* cen (Klawe 152); folklor

litewski [...] pojawił się niejako automatycznie *wskutek powiązań* samego Karłowicza (Dzieje 296).

Równie często występuje wyrażenie przyimkowe **na skutek** + **D**. Posiada także znaczenie rezultatywne.

Przykłady: *Na skutek tendencji* drugiej dochodzi do takiego upodrzednienia składniowego (Pisark 222); folklor [...] *na skutek wędrówek* podlega nieustannym przemianom (Dzieje 148); stało się tak *na skutek zagubienia* łącznika „jest” (Pisark 41); *Na skutek ciężkich uszkodzeń* naczyń włoskowatych dochodzi do krwawień (Zioło 317).

Rzadziej spotyka się wyrażenie przyimkowe **skutkiem** + **D**, o znaczeniu wynikowym i rezultatywnym.

Przykłady: Należą do nich [...] zaburzenia czynności serca *skutkiem zmiany* położenia serca w klatce piersiowej (Zioło 490); nieodmienność mogła być *skutkiem braku* wyczucia jej przynależności morfologicznej (Pisark 132).

Często w dyskursie naukowym pojawiają się wyrażenia graficznie złożone: **w wyniku** + **D**, **w następstwie** + **D**, **w rezultacie** + **D**, **w efekcie** + **D** o charakterze niezleksykalizowanym. Mają, podobnie jak powyższe, znaczenie rezultatywne i wynikowe. Charakteryzują się synonimicznością i podstawialnością w wielu kontekstach. Wynika to z bliskoźnaczności rzeczowników wchodzących w ich skład, na co wskazują definicje tych rzeczowników w słownikach języka polskiego. W formie dopełniacza występują prawie wyłącznie rzeczowniki abstrakcyjne; nie mogą się tutaj pojawić rzeczowniki żywotne. Oto przykłady użycia poszczególnych wyrażeń przyimkowych:

– **w wyniku** + **D**: *W wyniku* tych przeobrażeń wyodrębniły się dwa systemy polityczno-gospodarcze (Klawe 24); Zrosty powstały [...] bądź *w wyniku* długotrwałego *unieruchomienia* kończyny, bądź *w wyniku zejścia* procesu zapalnego (Zioło 532); *W wyniku dyskusji* postanowiono przekształcić istniejące sekcje (Dzieje 146).

– **w następstwie** + **D**: kara ta jest niezależna od udowodnienia szkody poniesionej *w następstwie zwłoki* (Łętow 89); Choroba pojawia się najczęściej *w następstwie zakażenia* wirusowego (Zioło 348); choroby te mogą powstać *w następstwie działania* czynników szkodliwych (Zioło 686).

– **w rezultacie** + **D**: Berwiński [...] *w rezultacie medytacji* nad przyczynami kłęski zajął [...] stanowisko krańcowo odmienne (Dzieje 11); *W rezultacie* wieloletniej *praktyki* zbierackiej, [...] sprawę widział następująco (Dzieje 116).

– **w efekcie** + **D**: Handel zagraniczny krajów socjalistycznych odbywa się nie *w efekcie działania* konkurencji (Klawe 180); to prowadzi do ograniczenia podaży *w efekcie wypadnięcia* z rynku producentów (Klawe 154).

Z przebadanego materiału wynika, że najczęściej spośród kilku powyższych wyrażeń używane są **w wyniku** + **D** i **w następstwie** + **D**, pozostałe dwa wyrażenia: **w rezultacie** + **D**, **w efekcie** + **D** są zdecydowanie rzadziej spotykane w dyskursie naukowym.

Wyrażenia przyimkowe **z uwagi na + B, ze względu na + B** posiadają treść kauzatywną «z racji czegoś, z powodu kogoś, czegoś» i w przeciwieństwie do innych przyimków wielosegmentowych rządzą biernikiem. W ich składzie pojawiają się rzeczowniki każdego rodzaju: abstrakcyjne i konkretne, osobowe i nieosobowe, w związku z czym rozpatrywane tutaj wyrażenia mają szerszy zasięg występowania niż większość omówionych dotychczas. W zebranych materiale spotykane są często.

Oto kilka przykładów: prace budziły zainteresowanie *z uwagi na* modną wówczas *etymologię* ludową (Dzieje 280); handel zagraniczny odgrywa coraz większą rolę *z uwagi na zmiany* w technice (Kławe 99); *Z uwagi na* społeczną *funkcję* przepisu wymaga on wykładni zawężającej (Łętow 143); Podmiot zbiorowy wymagał orzeczenia w liczbie mnogiej *ze względu na* *znaczenie* mnogości (Pisark 20); *Ze względu na* *swe działanie* garbniki stanowią grupę leków uzupełniających (Zioło 293); ceny [...] w praktyce często były inne *ze względu na różnice* w sile przetargowej (Kławe 183); Opublikowano te materiały *ze względu na* *badacza* (Dzieje 169).

Przyczynę nazywa także trzysegmentowe wyrażenie przyimkowe **w związku z + N**. W formie narzędnika występują rzeczowniki nieżywotne, najczęściej abstrakcyjne.

Oto przykłady: często występuje nasilenie objawów *w związku ze* *wzdęciami* brzucha (Zioło 383); Do syntaktycznych ekwiwalentów trybu wrócimy jeszcze [...] *w związku z* *rozwojem* konstrukcji biernych (Pisark 37); *W związku z* *nowymi towarami* na rynku trzeba wszystko zmieniać (Kławe 29).

W badaniach nad stylem naukowym według Gajdy [1982: 112–113] wyróżnia się między innymi następujące cechy stylowe: intelektualność, abstrakcyjność, obiektywność, logiczność, ścisłość, spójność, jasność, zrozumiałość, pojęciowość, zwięzłość i nieemocjonalność. Wymienione cechy stylowe nazywane są w jakiejś mierze poprzez przyimki wtórne, które należą do konektywów i wchodzą w obręb składniowych środków więzi i segmentacji, a co za tym idzie – wpływają na spójność tekstu naukowego.

Wykaz cytowanych źródeł i ich skróty

- Dzieje – *Dzieje folklorystyki polskiej*, H. Kapeluś, J. Krzyżanowski (red.), PWN, Warszawa 1982.
Kławe – A. Kławe, A. Makać, *Zarys międzynarodowych stosunków ekonomicznych*, PWN, Warszawa 1981.
Łętow – E. Łętowska, C. Żuławska, *Komentarz do ogólnych warunków umów konsumenckich*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1986.
Pisark – K. Pisarkowa, *Historia składni języka polskiego*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1984.

SDun – *Współczesny słownik języka polskiego*, red. B. Dunaj, t. 1–2, Wydawnictwo Langenscheidt Polska, Warszawa 2007.
Zioło – *Ziołolecznictwo. Poradnik dla lekarzy*, PZWL, Warszawa 1983.

Bibliografia

- Gajda S. [1982], *Podstawy badań stylistycznych nad językiem naukowym*, PWN, Warszawa.
Jodłowski S. [1976], *Podstawy polskiej składni*, PWN, Warszawa.
Kałkowska A. [1978], *Uwagi o relacji odniesienia w języku polskim*, [w:] *Studia z polskiej składni historycznej II*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
Klebanowska B. [1982], *Wyrażenia przyczynowe z rzeczownikami abstrakcyjnymi we współczesnej polszczyźnie*, PWN, Warszawa.